

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

סוף זמן קריאת שמע של ערבית

(ב' א') (המשך משנה:) (נמשך זמנה) עד סוף האשמורה הראשונה (סוף שליש ראשון של הלילה)¹. ומשם ואילך אינו נקרא זמן שכיבה). דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: עד חצות (הלילה). רבן גמליאל אומר: (זמנה כל הלילה) עד שיעלה עמוד השחר.

(המשך משנה:) מעשה ובאו בניו מבית המשתה. אמרו לו: לא קרינו את שמע. אמר להם: אם לא עלה עמוד השחר, חייבין אתם לקרות.

(והוסיף ואמר) ולא זו בלבד אמרו, אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות, מצותן (מן התורה) עד שיעלה עמוד השחר. הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. וכל (קרבות) הנאכלים ליום אחד, מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק אדם מן העבירה (לזרזו שלא ישתה עד עלות השחר ויבטל המצוה).

(ד' ב') (ומברר) חכמים כמאן סבירא להו (בביאור "ובשכבך")? אי כרבי אליעזר סבירא להו (כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב, זה מקדים וזה מאחר), לימרו כרבי אליעזר (עד סוף אשמורה ראשונה)! ואי כרבן גמליאל סבירא להו (שהכוונה, כל זמן שבני אדם שוכבים, דהיינו כל הלילה), לימרו כרבן גמליאל (עד עמוד השחר)!

(ומסיק) לעולם כרבן גמליאל סבירא להו, והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

כדתניא: חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה, ואשתה קימעה, ואישן קימעה, ואח"כ אקרא קריאת שמע ואתפלל. וחוטפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת. אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל, ואוכל פתו ומברך. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה.

1. על פי רש"י. וכמסקנת הגמרא, ג' א', אליבא דרבי אליעזר.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ח' ב') אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל (שזמן קריאת שמע כל הלילה, עד עלות השחר).

שיטות הראשונים

סוף זמן קריאת שמע: דעת רי"ף, רמב"ם, רמב"ן, יראים, סמ"ג וסמ"ק, שלכתחילה יש לקרות קודם חצות. ומחלוקת רבן גמליאל וחכמים לעניין דיעבד. והלכה כרבן גמליאל שבדיעבד אם קרא אחר חצות, יצא, ואפילו במזיד. ורבינו יונה כתב שבין חכמים בין ר"ג כולו מודו דלכתחילה צריך לקרותה מיד בצאת הכוכבים². ודעת הרא"ש, רשב"א, רא"ה, ריטב"א, שלעניין לכתחילה נחלקו. והלכה כר"ג שאף לכתחילה יכול להתעכב מלקרות עד שעה הסמוכה לעלות השחר. והשו"ע³ פסק שצריך לקרות לכתחילה מיד בצה"כ, וזמנה עד חצות, ואם עבר וקרא עד שלא עלה השחר יצא ידי חובה.

אכילה ושינה קודם קריאת שמע: דעת תוספות ורא"ש, שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה, אין לו לאכול סעודה עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל. והרשב"א⁴ ותלמידי רבינו יונה כתבו שאפילו סמוך לו, קצת מלפניו, לא יסב⁵. וכתב הב"י דהיינו

2. דהא אמרין כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' הרי שאפילו כשיבוא מן השדה קודם זמנה, חששו והצריכוהו לקרות ולשנות, כל שכן בהגיע זמנה, שלא יאחר לכולי עלמא.

אבל הרשב"א כתב דהא דתניא חכמים עשו סייג וכו', דוקא אוכל וישן קאמר דלא, כדי שלא יבא לידי פשיעה, ואפילו רבן גמליאל מודה בדבר זה, מפני שהן דברים שמביאין לידי פשיעה (וראה עוד להלן בסמוך).

ובדומה לדברי רבינו יונה כתב המאירי (ב' א', ד"ה נמצא פסק ק"ש): "שלכתחלה מצוה מן המובחר לקרותה בשעת צאת הכוכבים. ואם הוא טרוד בעסקיו או שאינו רוצה לקרותה עדיין, רשאי לשהותה לכתחלה עד חצות. ואם לא קראה עד חצות קוראה עד עמוד השחר ויצא בה בדיעבד."

3. או"ח רלה, ג (ראה ביאור הגר"א, ס"ק יב-ג). ולהלן, ח' ב', תתבאר הגדרת הזמן שבין עלות השחר והנץ החמה לעניין קריאת שמע של ערבית. מקורות - רמב"ן (מלחמות). יראים (מצוה רנב). סמ"ג (עשין יח). סמ"ק (סי' קד). רבינו יונה (במשנה, ד"ה וחכמים). רשב"א (ב' א', ד"ה מעשה; ט' א', ד"ה ובני). רא"ה (במשנה, ד"ה וחכמים; ט' א', ד"ה אמר רבי אחא). רא"ש (סי' ט). ריטב"א (ח' ב', ד"ה מתניתין רבן גמליאל).

4. דברי הרשב"א צ"ב, שכן במקום אחד (ב' ב', ד"ה משעה) כתב ש"כיון שהגיע זמן המקרא ואפילו סמוך לו קצת מלפניו לא יסב עד שיקרא". ובמקום אחר (ט' א', ד"ה ובני) כתב ש"כיון שנכנס אדם בתוך זמן חובתו, אינו רשאי לאכול ולישן עד שיקרא ויתפלל".

5. ודייקו כן ממה שכתוב כדי שלא יהא אדם בא וכו' אם רגיל לקרות קורא וכו', דרצה לומר שאפילו כשיבוא מן השדה קודם זמנה, לא יאמר כיון שלא הגיע עדיין עונת זמן קריאת שמע אלך אוכל ואשתה תחילה, אלא נכנס

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חצי שעה⁶. וכן פסק בשו"ע⁷. וכתב הרשב"א שאסור באכילה ושינה, והוא הדין שלא יתחיל במלאכות המביאות לידי פשיעה⁸.

לימוד תורה קודם שקרא קריאת שמע של ערבית: דעת רשב"א, דמותר ללמוד תורה. ורק דברים המביאים לידי פשיעה, כאכילה ושינה, נאסרו. ומהר"י וייל כתב, מי שלא התפלל עם הציבור ערבית, אסור במלאכה ולימוד קודם שיתפלל⁹.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע ותפילה של ערבית, סימן רלה)

ב. אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית, ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה, מפסיק וקורא קריאת שמע בלא ברכותיה וגומר סעודתו, ואחר כך קורא אותה בברכותיה ומתפלל.

- לבית הכנסת וכו'. והריטב"א כתב (ד' ב', ד"ה וכל העובר): אבל מן הראוי הוא שכיון שהגיע זמן ק"ש שלא יאכל עד שיקרא ק"ש. משמע שאינו איסור גמור. וראה "נתיבי הלכה" שבת ט' ב'.
- וכמו שאמרו במנחה ובערבי פסחים, שכתב הב"י (סי' רלב) בשם הר"ן והרשב"ם, דסמוך למנחה היינו חצי שעה קודם (על פי ביאור הגר"א).
- או"ח רלה, והט"ז (ס"ק ג) כתב שאין להחמיר כשו"ע (עיי"ש), אלא שיעור מועט. והביאו המשנ"ב (ס"ק יח) וכתב שהאחרונים הסכימו לפסק השו"ע. וכתב, שאם ביקש מאחד שיזכירו להתפלל, ליכא איסורא להתחיל לאכול אפילו כשכבר הגיע זמן ק"ש. עוד כתב המשנ"ב (ס"ק טז), שמכל מקום טעימה בעלמא, מיני פירות או אפילו פת בכביצה, שרי. וראה עוד בב"י (סי' רסז), שאם התפלל מבעוד יום וקרא ק"ש מפלג המנחה, כיון דאיכא רבוותא דסברי מפלג המנחה רשאי לקרות שמע, לא מיקרי אוכל קודם ק"ש.
- מקורות - תוספות (ד"ה וקורא). רא"ש (בתוספותיו, ד"ה וקורא, עיי"ש). תר"י (א' א', ד"ה וחכמים). רשב"א (ב' ב', ד"ה משעה; ט' א', ד"ה ובני). רא"ש (סי' ט). ב"י (או"ח רלה, ב-ג ד"ה אבל הרמב"ם כתב). והדין כאשר התחיל כבר לעשות אחד מהדברים האסורים, האם צריך להפסיק לקריאת שמע, וכן איסור אכילה לפני תפילת ערבית, ושיטות הראשונים בזה, ראה "נתיבי הלכה" על מסכת שבת, ט' ב' - י"א א'.
- השנויות בפרק קמא דשבת (ט' ב'), ככניסה למרחץ ושיבה לפני הספר (אבל שאר מלאכות שאין דרכן לימשך, שרי). והביאו המשנ"ב (ס"ק יז), וכתב, שהאליה רבה מצדד להתיר בהן קודם שהגיע זמן ק"ש.
- והב"ח (או"ח תלא, ס"ק ד) הקשה על מהר"י וייל מהברייתא, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, ואח"כ קורא ק"ש ומתפלל, דאלמא דאע"פ שאסור לאכול, מותר לשנות, דעל ידי לימוד לא יבוא לידי פשיעה! ותירץ דיש לומר דמיירי קודם שהגיע זמן ק"ש, כמו שביאר רבינו יונה (א א ברי"ף, ד"ה וחכמים) הברייתא (דהיינו חצי שעה קודם הזמן, דאסור באכילה ומותר בלימוד. מג"א). אי נמי דוקא כשהולך לבית הכנסת התירו לו, אבל בביתו אסור ללמוד. והמג"א (תלב, ס"ק ח) דחה תירוצו השני. מקורות - רשב"א (ט' א', ד"ה ובני. וכן ביארו הב"ח). מהר"י וייל (שו"ת, סי' קצג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הגה: אָבֵל אֵין צָרִיךְ לְהַפְסִיק לְתַפְלָה, הוֹאִיל וְהַתְּחִיל לֶאֱכֹל; אָבֵל אִם לֹא הַתְּחִיל לֶאֱכֹל אָף עַל פִּי שְׁנוּטֵל יָדָיו, צָרִיךְ לְהַפְסִיק (ר"ן פ"ק דְּשַׁבָּת); וְאִם אֵין שְׁהוּת לְהַתְּפַלֵּל, מְפַסִּיק אָף לְתַפְלָה (הַרְאֵב"ד בְּהַגְהוֹת פ"ב מֵהַלְכוֹת ק"ש).

ג. לְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע מִיָּד בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים, וְזִמְנָה עַד חֲצֵי הַלַּיְלָה; וְאִם עֶבֶר וְאַחֵר וְקָרָא עַד שֶׁלֹּא עָלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר, יֵצֵא יָדָיו חוֹבֵתוֹ.

סמיכת גאולה לתפילה

(ד' ב') **תניא:** חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא, ואשתה קימעא, ואישן קימעא, ואח"כ אקרא קריאת שמע ואתפלל. וחוטפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת. אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא ק"ש ומתפלל.

מסייע ליה (מה שקורא קריאת שמע לפני התפילה) לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? זה הסומך גאולה (ברכת גאל ישראל) לתפלה של ערבית¹⁰ (שקורא קריאת שמע ואחר כך מתפלל עמידה).

רבי יהושע בן לוי אומר: תפלות באמצע תקנום (בין שתי קריאות שמע תיקנו כל תפילות היום. דקא סבר תפילת ערבית קודמת לק"ש).

מתיב מר בריה דרבינא: בערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה, ואי אמרת בעי לסמוך, הא לא קא סמך גאולה לתפלה, דהא בעי למימר השכיבנו!

10. וכל שכן דשחרית, דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוה, כדכתיב (במדבר לג.) מִמִּתְחַרֵּת הַפֶּסַח יֵצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים, דכתיב (תהלים יט.) ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי, וסמך ליה (תהלים כב.) יִעֲנֶךָ ה' בְּיוֹם צָרָה, ואמרינן בברכות ירושלמי (פרק א): מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג. אלא יהיה אדם מקרב להקדוש ברוך הוא אליו, ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו. רש"י. וראה עוד בדברי תלמידי רבינו יונה.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אמרי: כיון דתקינן רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא. דאי לא תימא הכי, שחרית היכי מצי סמיך? והא אמר רבי יוחנן: בתחילה אומר "ה' שְׁפָתַי תִּפְתָּח (וּפִי יִגִּיד תִּהְלֶתֶךָ)", ולבסוף הוא אומר "יְהִיו לְרָצוֹן אֲמָרֵי פִי"¹¹! אלא התם כיון דתקינן רבנן למימר "ה' שְׁפָתַי תִּפְתָּח", כתפילה אריכתא דמיא, הכא נמי, כיון דתקינן רבנן למימר השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא.

אמר רבי אלעזר בר אבינא: כל האומר תהילה לדוד בכל יום [שלוש פעמים]¹², מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

שיטות הראשונים

סמיכת גאולה לתפילת ערבית: בה"ג, רבינו חננאל, רי"ף, תוספות (ברכות), ורא"ש, פסקו כרבי יוחנן, דיש לסמוך גאולה לתפילת ערבית, דברייטא מסייע ליה. וכן פסקו רוב הראשונים. ואילו המאירי כתב דיש פוסקים כרבי יהושע בן לוי, דאע"ג דתפילת ערבית קבילו עליהו בחובה, מיסמך גאולה לתפילה לא קבילו עליהו. וכן פסק האור זרוע על פי פירוש רש"י¹³. ואמנם, גם רב עמרם גאון, רב נטרונאי גאון, תוספות (מגילה), רא"ה, וריטב"א פסקו דאין חובה לסמוך בערבית¹⁴, ומטעם אחר, משום דהלכה כרב (כ"ז ב')

11. תהילים נב, יז; תהילים יט, טו.

12. כן הגירסה שלפנינו. וכן גירסת רש"י. והגירסה ברוב ראשונים ובכת"י ללא שלוש פעמים. ובתשובת רב נטרונאי גאון (הובא בסדר רב עמרם גאון, סוף סדר שני וחמישי וקריאת התורה) כתב: כל האומר תהילה לדוד וכו', לא אמרו שתיים או שלוש, ומשמע אפילו פעם אחת. אלא חכמים האחרונים התקינו לישראל שבעיירות לומר בפסוקי דזמרא ובסידרא ובמנחה, שמא יפשעו בפעם או בשתיים, תשתייר אחת בידם.

13. שפירש בתחילת המסכת, לגבי הקוראים ק"ש קודם זמנה לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה, שלפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך, ובקריאת פרק ראשון שאדם קורא על מטתו יצא. וכתב האור זרוע לשיטת רש"י, שהלכה כרבי יהושע בן לוי לגבי רבי יוחנן, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי, דעיקר קריאת שמע היינו ההיא דעל המטה כדתניא בירושלמי כמו שפירש רש"י.

14. הריטב"א דחה ראיית הפוסקים כרבי יוחנן, וכתב דברייטא לא מסייעא ליה אלא לעניין שאין תפילות באמצע (כלומר רק לכך שצריך להקדים ק"ש לתפילה גם בתפילת ערבית). אבל לא לעניין סמיכת גאולה לתפילה.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דתפילת ערבית רשות¹⁵. אבל דעת רב שרירא גאון שאין המחלוקות תלויות זו בזו, וכולי עלמא מודו דמצוה לסמוך (כרבי יוחנן) והעושה כן יקבל שכר. וכן פסק השו"ע¹⁶.

תוספת פסוקים וברכות, בין גאולה לתפילת ערבית: בזמן הגאונים והראשונים נהגו לומר פסוקים, וברכת המולך בכבודו, וקדיש, בין גאולה לתפילת ערבית¹⁷. וכתב רב עמרם גאון דכיון דתקינו רבנן בתראי למימרניהו בתפילת ערבית, ליכא למסמך גאולה לתפילה¹⁸. אבל התוספות ביארו דהואיל ותקינו להו רבנן, הוה ליה כגאולה אריכתא. ובשם רשב"ם ורמב"ן כתבו הראשונים שהיו נמנעים מלאומרם. והרא"ש כתב שלא נתבטל המנהג הראשון¹⁹.

הכרזה בין גאולה לתפילה: כתב הרא"ש שאין להכריז משיב הרוח ומוריד הגשם לפני תפילת העמידה, לפי שאין להפסיק בין גאולה לתפילה. אמנם הרשב"א כתב דכל דבר שצריך לתפילה אין בו משום הפסק²⁰. וכן פסק השו"ע²¹.

15. והבינו שיש קשר בין המחלוקות. ראה להלן.

16. או"ח רלוב. מקורות - בה"ג (סי' א, הו"ד בתוספות ועוד ראשונים). רבינו חננאל (חי' ד' א'; הו"ד באו"ז הל' קריאת שמע סי' א'). תוספות (ד' ב', ד"ה דאמר). רא"ש (סי' ה). וכן פסקו כרבי יוחנן - רמב"ם (הל' תפילה זיח), רשב"א, ראב"ה (ברכות סי' ג) ועוד. או"ז (הל' קריאת שמע סי' א). רב עמרם גאון (הו"ד בתוספות, ד' ב', ד"ה דאמר, ובעוד). רב שרירא גאון (בתשובה, אוצה"ג ברכות, סי' קעו, עמ' 69). מאירי (ד' ב', ד"ה וסמיכת גאולה). תוספות (מגילה כ"ג א', ד"ה כיון).

17. והטור (או"ח רלוב) כתב בשם רב נטרונאי, שכיון שהלכה כרב דאמר תפלת ערבית רשות, תיקנו האחרונים שאחר שאמר שומר את עמו ישראל לעד שאומר פסוקים שיש בהם זמירות ושבת, ולומר אחריהם ברכה ומפסיק בקדיש כלומר: אסתיים תפלה, הרוצה לצאת יצא.

18. ובסדר רב עמרם גאון מבואר שמשום כך התירו לומר ברכו, בין המולך בכבודו לתפילת העמידה בערבית, עבור בני אדם שאיחרו להגיע לבית הכנסת.

19. ומכל מקום אין להפסיק בדברים אחרים אלא כמו שנהגו. וכן פסק השו"ע (או"ח רלוב). ועיין ברא"ש ובתוספות בטעם תקנת אמירת הפסוקים. וכתב בבניאור הגר"א: "ודעת רשב"ם ורמב"ן עיקר". מקורות - רב עמרם גאון (סידורו, סדר נפילת אפיים וקדושה דסדרא, הוצ' מוסד הרב קוק, מהד' גולדשמידט, עמ' מא, סעי' סט, וכן בסדר תפילת ערבית, עמ' ג). תוספות (ד' ב', ד"ה דאמר). רמב"ן (הובא בתלמידי רבינו יונה, ב' ב', ד"ה ויש). רשב"ם (הו"ד בחי' הרשב"א, בשם תוספות). רא"ש (סי' ה'; וראה תשובות כלל ד, סי' ו).

20. יש להעיר שהרא"ש התייחס להפסק בין גאולה לתפילה בשחרית. הרשב"א אמנם נשאל לגבי ערבית, אבל ממוצא דבריו אפשר להבין (לפחות לפי טעם הראשון שנקט) שהוא הדין לתפילת שחרית. וכן כתב להדיא בדרכי משה (או"ח קיא, ס"ק א).

21. או"ח רלוב. ועל מה שכתב הרמ"א: ועיין לעיל סימן ס"ט, ביאר המשנ"ב (ס"ק ט) דרצה לומר דשם בהג"ה מבואר דדוקא בערבית מקילינן, אבל לא בשחרית. מקורות - רשב"א (שו"ת, ח"א סי' רצג). רא"ש (תענית א, ב).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

סמיכת גאולה לתפילה, בקריאת שמע שלא יוצאים בה ידי חובה: כתבו ר"ח, ראב"ד ומאירי, שאף שלא בזמן חיוב ק"ש, סומך גאולה לתפלה ומתפלל. וכן פסק השו"ע²².

סמיכת גאולה לתפילת שחרית, חובה או מעלה: כתב הרמב"ן שצורת הגמרא מוכחת שכך היה מנהג חכמים שלא לסמוך גאולה לתפילה. וכן נראה מדברי תלמידי רבינו יונה שהיא רק מעלה²³. אמנם מהרמב"ם, תוספות, ורא"ש משמע שהוא חיוב גמור. וראבי"ה כתב דתרי ענינים סמיכות גאולה לתפלה הוי, חדא שאין לו לדבר מדברים אחרים בינתיים; אבל אם בין גאולה לתפלה שותק שעה או יותר אין לחוש לדידן; אבל וותיקין היו נזהרים אפילו שלא לשתוק בינתיים. והשו"ע²⁴ כתב, צריך לסמוך גאולה לתפילה.

מה עדיף, סמיכת גאולה לתפילה או תפילה בציבור: רב האי גאון כתב שתפילה בציבור עדיפה על פני סמיכת גאולה לתפילה. וכתב על זה הרשב"א שלא אמר הגאון אלא בתפלת הערב, הואיל ותפלת ערבית רשות²⁵; ולפיכך מסמך גאולה לתפלה בשחר טפי עדיף, ושכן נהגו בכל ישראל. וכן פסק השו"ע²⁶.

22. או"ח רלה, א. שם פסק שאם הציבור מקדימים לקרות ולהתפלל לפני זמן ק"ש, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם. וביאר המשנ"ב (ס"ק י) שאמירת הברכות היא כדי לסמוך גאולה לתפילה. וראה רמ"א (או"ח מו, ט) שכתב: וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (כי בלא בשכמ"ו אינו אלא כסיפור דברים. ביאור הגר"א), כי לפעמים שוהים עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה, ויוצא בזה. וכתב על זה בביאור הגר"א (ס"ק יט): ויוצא בזה, כמו שכתוב בריש פ"ב דברכות (שמע ישראל וכו' זו ק"ש של רבי יהודה הנשיא, וכו', חוזר וגומרה או אינו חוזר וגומרה). ואף למאן דאמר חוזר וגומרה, מכל מקום שלא בזמנה קורא (הרי שיוצא בפסוק ראשון, אף שלא אמר כלל שאר הפרשיות). ולי נראה שאין נכון בזה לצאת בלא ברכות, וגם מחמת זה לא יסמוך גאולה לתפלה. עכ"ל. וראה בבית"ל (ד"ה כי) מה שהאריך לדון בדבריו.

מקורות - ר"ח (י' ב' הו"ד באור זרוע הל' קריאת שמע סי' טז). ראב"ד (כתוב שם, דף א' א'). מאירי (מגן אבות, ענין י"א).
23. תלמידי רבינו יונה כתבו (ד' ב', ד"ה תניא) שהותיקין מתוך שהיו מדקדקין במצוות והיו רוצים לסמוך גאולה לתפילה היו גומרין אותה עם הנץ... אבל לאדם אחר שאינו חושש לסמיכות גאולה לתפילה מודים שיוכל לקרותה לכתחילה משיראה את חבירו (אמנם ראה ביה"ל נח, א, ד"ה משיראה).

24. או"ח קיא, א. מקורות - רמב"ם (הל' תפילה ז'ז). ראבי"ה (ח"א - מסכת ברכות סימן כה). תוספות (ד' ב', ד"ה דאמר; ט' ב', ד"ה כל הסומך). רמב"ן (מלחמות ב' א'). רא"ש (ברכות אה).

25. זה לשון רב האי גאון: רבנן דארץ ישראל הכין עבדין, מצלו של ערבית ובתר הכי קרו קריאת שמע בזמנה, ולא איכפת להו למסמך גאולה לתפילה בערבית וכו'. עכ"ל.

26. או"ח קיא, ג. או"ח רלוג, מקורות - רשב"א (שו"ת, ח"א סי' רלו). תשובת רב האי גאון (שערי תשובה סי' עו, אוצה"ג, התשובות, סי' ב. הו"ד ברא"ש ורשב"א ועוד ראשונים בתחילת הפרק).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע ותפילה של ערבית, סימן רלו)

ב. אין לספר בין גאֵלָה דְעֶרְבִית לַתַּפִּלָּה, וְאִף הַנוֹהֲגִין לומר י"ח פְּסוּקִים וְיִרְאוּ עֵינֵינוּ, אין לְהַפְסִיק בֵּין יִרְאוּ עֵינֵינוּ לַתַּפִּלָּה; וּמִיָּהוּ מֵה שְּׁמֹכְרִיז שְׁלִיחַ צְבוּר רֹאשׁ חֹדֶשׁ בֵּין קֹדֶשׁ לַתַּפִּלָּה עֶרְבִית לֹא הָיָה הַפְּסֵק, כִּיֹּן שֶׁהוּא צָרָה הַתַּפִּלָּה; וְכֵן יָכוֹל לומר: בָּרְכוּ, לְהוֹצִיא מִי שֶׁלֹּא שָׁמַע, וְלֹא הָיָה הַפְּסֵק.

הגה: וְעַיֵן לְעִיל סִימָן ס"ט. רִאֲיָתִי מִדְּקָדָקִים נִהְגוּ לַעֲמֹד כְּשֶׁאוֹמְרִים הִ"ח פְּסוּקִים שֶׁל בָּרוּךְ ה' לְעוֹלָם וְכו' (תְּהִלִּים פט, נג) וּמִנִּהֵג יָפָה הוּא כִּי נִתְקַנּוּ בַּמָּקוֹם תַּפִּלָּה י"ח, וְעַל כֵּן רֹאֵי לַעֲמֹד בָּהֶן כְּמוֹ בַּתַּפִּלָּה.

ג. מִצָּא צְבוּר שֶׁקָּרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע וְרוֹצִים לַעֲמֹד בַּתַּפִּלָּה, יִתְפַּלֵּל עִמָּהֶם וְאַחֵר כָּךְ יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע עִם בָּרְכוּתֶיהָ.

(או"ח, הלכות תפילת שחרית, סימן קיא)

א. צָרִיךְ לְסַמֵּךְ גֵּאֵלָה לַתַּפִּלָּה וְלֹא יִפְסִיק בֵּינֵיהֶם, אֲפֹלוּ בְּאִמֵּן אַחֵר גֵּאֵל יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּשׁוּם פְּסוּק, חוּץ מֵה' שֶׁפָּתִי תַּפְתָּח (תְּהִלִּים נא, יז).

הגה: וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמִּתֵּר לַעֲנוֹת אִמֵּן עַל גֵּאֵל יִשְׂרָאֵל, וְכֵן נוֹהֲגִין (טור). וְיֵשׁ אוֹמְרִים הֵא דְצָרִיךְ לְסַמֵּךְ גֵּאֵלָה לַתַּפִּלָּה, הֵינּוּ דּוֹקָא בַּחֲל אוּ בְיוֹם טוֹב, אֲבָל בְּשַׁבָּת אֵין צָרָה (פ"י דְּטַעֲמָא דְּבַעֲיָנָן לְמַסְמָךְ גֵּאֵלָה לַתַּפִּלָּה, מִשּׁוּם דְּכֹתִיב יַעֲקֹב ה' בְּיוֹם צָרָה (תְּהִלִּים כ, א) וְסַמֵּךְ לִיה יִהְיוּ לְרִצּוֹן אֲמַרִי פִי (תְּהִלִּים יט, טו), וְשַׁבָּת לֹא זְמַן צָרָה, וְלַעֲנִיּוֹת דַּעֲתִי נִרְאָה דְּמָה שְׂאִין כֵּן בְּיוֹם טוֹב, הוּא מִשּׁוּם שֶׁהֵם יְמֵי הַדִּין, כְּדַתְּנָן בְּמִשְׁנָה ב' פ"ק דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּפֶסַח, עַל הַתְּבוּאָה וְכו') (הַגְּהָת אֲשֶׁר"י פ"ק דְּבִרְכוֹת וְכָל בּו הַלְכוֹת שַׁבָּת וּמִהַר"ל ה' יום טוב), וְטוֹב לְהַחֲמִיר אִם לֹא בַּמָּקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לָכֵךְ (טור).

ג. אִם עַד שֶׁלֹּא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע מִצָּא צְבוּר מִתְפַּלֵּלִין, לֹא יִתְפַּלֵּל עִמָּהֶם, אֲלֹא קוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְאַחֵר כָּךְ יִתְפַּלֵּל, דְּמַסְמָךְ גֵּאֵלָה לַתַּפִּלָּה עַדִּיף.

27. וּרְאֵה לַהֲלֹן, פֶּרֶק שְׁנִי, י"ד ב', דִּינֵי הַנַּחַת טְלִית וְתַפִּלִּין בֵּין הַפְּרָקִים וְלֵאחֵר גֵּאֵל יִשְׂרָאֵל, בְּשִׁטּוֹת הָרִאשׁוֹנִים, בַּהֲרַחְבָּה.